

DOI: 10.52363/2414-5866-2022-2-22

УДК 351:339.9.012

*Синишин М.М., аспірант ННВЦ НУЦЗУ, Kharkiv,
ORCID: 000-0001-5644-7504*

*Synyshyn M., postgraduate student of educational-scientific-production
center at National University of Civil Defence of Ukraine*

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ASPECTS OF ENSURING BORDER SECURITY IN UKRAINE

В статті проаналізовано реформування прикордонних органів, які є одними з важливих в області забезпечення захисту національних інтересів від зовнішніх загроз, що проявляються в прикордонній сфері. Процеси, що відбуваються в Україні, зумовлює необхідність проведення подальшого вивчення і аналізу змісту адміністративно-правового регулювання в області забезпечення режиму функціонування державного кордону

Актуальність поставленої проблеми в теоретико-методологічному плані обумовлена її недостатньою розробленістю у вітчизняній теорії державного управління.

Управлінська діяльність, здійснювана в області захисту державного кордону, як і державне управління в цілому, представляє за своєю природою цілеспрямовану, організуючу і регулюючу дію, здійснювану в загальнодержавному масштабі спеціально створюваними суб'єктами виконавчої влади. Суть її полягає у безпосередній практичній реалізації завдань і функцій держави у сфері прикордонної політики при рішенні проблем, пов'язаних не лише з підтримкою обороноздатності країни, забезпечення державної безпеки, територіальної цілісності і незалежності, але і з охороною економічних основ держави, пов'язаних із забезпеченням нормального функціонування економіки в цілому.

Ключові слова: державне управління, державний кордон, національна безпека, прикордонна державна політика.

The article analyzes the reform of border authorities, which are among the most important in the field of ensuring the protection of national interests from external threats manifested in the border area. The processes taking place in Ukraine make it necessary to conduct further research and analysis of the content of administrative and legal regulation in the area of ensuring the functioning of the state border.

The relevance of the raised problem in the theoretical and methodological plan is due to its insufficient development in the domestic theory of public administration.

Administrative activity carried out in the field of state border protection, like state administration in general, represents by its nature a purposeful, organizing and regulatory action carried out on a national scale by specially created subjects of the executive power. Its essence is the direct practical implementation of tasks and functions of the state in the field of border policy while solving problems related not only to the maintenance of the country's defense capability, ensuring state security, territorial integrity and independence, but also to the protection of the economic foundations of the state, related to ensuring the normal functioning of the economy as a whole.

Keywords: public administration, state border, national security, border state policy.

Постановка проблеми. Конституційно-правовий статус державного кордону України формувався в складних політичних і економічних умовах. Діяльність зі встановлення державного кордону України є важливою сферою державного будівництва.

Складність виконання цього історичного завдання полягає в рішенні України нового типу, яке гармонійно поєднуватиме права і свободи людини із забезпеченням державної і громадською безпеки. По-друге, становлення нового державного кордону України і її надійна охорона припускають реалізацію складного комплексу політичних, економічних, організаційних, спеціальних заходів оперативного і військового характеру. По-третє, при встановленні державного кордону не можна допустити розриву різноманітних соціально-економічних, культурних і інших зв'язків. По-четверте, геополітичне положення України наголошує на послабленні міри захищеності, рівня охорони державного кордону.

Проведений аналіз переконливо показує, що найбільш характерними з точки зору забезпечення національної безпеки України тенденціями розвитку геополітичних процесів являються:

- перехід від біполярної моделі світового військово-політичного ладу до формування багатополісного світу;
- посилення боротьби між економічними, політичними і військовими центрами за сфери впливу;
- звуження геополітичного і геостратегічного простору.

Одже розширення спектру зовнішніх і внутрішніх загроз безпеки в прикордонному просторі держави, зміна характеру взаємовідносин з суміжними країнами, обумовлюють необхідність реалізації прикордонної політики на ділянках межі декількох типів.

Формується нова геоструктура світової спільноти, з якою пов'язаний суперечливий, багатоплановий, зв'язаний з найгострішими конфліктами, у тому числі і озброєними, процес міждержавного розмежування.

Аналіз досліджень і публікацій Проблема підвищення засобів прикордонної безпеки України та визначення основних ризиків та викликів присвячені наукові праці вітчизняних учених, а саме [2-6].

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати сучасні напрями забезпечення прикордонної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Поняття "загроза безпеки держави" стосовно прикордонної сфери є новим і теоретично не цілком розробленим. Недостатньо розвинена методологічна база визначення, систематизації і інтерпретації різного роду загроз взагалі і загроз прикордонної безпеки зокрема, а також практики політико-правового регулювання діяльності з виявлення, запобігання і припинення загроз об'єктам національної безпеки на території України і у сфері її життєво важливих інтересів [2].

Нормативно-правова база діяльності з захисту і охорони державного кордону України неадекватна сучасним реальностям і соціально-політичним вимогам забезпечення національної безпеки, потребує наукової систематизації, подальшого вдосконалення з урахуванням розвитку обстановки і перспектив будівництва систем забезпечення прикордонної безпеки України.

Сучасні реалії підвищують значущість розробки теоретико-методологічних основ забезпечення національної безпеки усього понятійного апарату теорії забезпечення прикордонної безпеки України, закономірностей і принципів політики забезпечення прикордонної безпеки країни.

Концептуальною основою діяльності з забезпечення прикордонної безпеки України є державна політика з захисту кордонів, як складова частина політики України в цілому. Вона служить важливим інтегруючим чинником функціонування системи забезпечення прикордонної безпеки країни, що посилює її цілісність. Прикордонна політика виступає необхідним засобом зв'язку елементів системи забезпечення безпеки, надає цьому взаємозв'язку змістовне наповнення і стійкість, озброює їх цільовими орієнтирами і установками [5].

Актуальне практично-політичне значення має формування ефективної системи забезпечення прикордонної безпеки, вдосконалення її структури, функцій. Логіка розвитку сучасних процесів у сфері захисту і охорони державного кордону України обумовлює диференціювання складу, організаційної структури, функцій і завдань Державної прикордонної служби України на військову і невійськову компоненти з пріоритетним будівництвом прикордонних військ, оперативних органів, служб прикордонного контролю, забезпечення безпеки. Дієвість системи забезпечення прикордонної безпеки країни багато в чому залежить від відлагодженого механізму її функціонування і подальшого вдосконалення. Є значні незатребувані резерви підвищення ефективності функціонування системи забезпечення

прикордонної безпеки України. Не повною мірою реалізовані можливості з координації зусиль державних органів виконавчої влади у сфері захисту і охорони державного кордону, а також політико-правового забезпечення координаційних повноважень і дій.

Необхідно розглянути можливість вироблення нових підходів і концепції розвитку Державної прикордонної служби України як інституціонального ядра системи забезпечення прикордонної безпеки. У ході проведеного дослідження ми прийшли до висновку що вдосконалення механізму функціонування системи забезпечення прикордонної безпеки в сучасних умовах, визначить основні напрями розвитку політико-правової бази функціонування системи забезпечення прикордонної безпеки.

Таким чином результатом наукового аналізу цієї проблеми є уточнені поняття "прикордонна державна політика", "прикордонна безпека", "правовий механізм публічного регулювання забезпечення прикордонної безпеки", "механізм функціонування системи забезпечення прикордонної безпеки" [3].

Прикордонна державна політика є усебічною діяльністю органів державної влади з реалізації функцій в прикордонній сфері і спрямована на забезпечення суверенітету, територіальної цілісності, реалізацію і захист інтересів і безпеки країни в її прикордонному просторі, а на договірній основі - і в прикордонних просторах інших держав.

Прикордонна безпека - стан захищеності важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави в її прикордонному просторі.

Під правовим механізмом публічного регулювання забезпечення прикордонної безпеки розуміється сукупність вживаних способів і форм діяльності, що забезпечують успішну реалізацію встановлених в Законі України "Про Державну прикордонну службу України" [1] функцій і цілей, політико-правових основ, фінансово-економічних, матеріально-технічних, інформаційних і інших засобів і ресурсів.

Проведений аналіз напрацювань з визначеної проблеми дозволив сформулювати напрями вдосконалення системи забезпечення безпеки державного кордону України, які передбачають :

- прогнозування і оцінку загроз прикордонної безпеки країни;
- розробку основних напрямів прикордонної політики країни і положень її стратегії;
- правове і нормативне регулювання у сфері забезпечення безпеки країни в прикордонному просторі;
- будівництво, підготовку і підтримку в необхідній готовності прикордонного відомства країни, інших військових формувань і органів, а також планування їх застосування;

- планування заходів зі зміни, уточнення проходження державного кордону і договірному закріпленню, за змістом і встановленню режиму межі, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через кордон;
- організацію прикордонного, митного, санітарно-карантинного, ветеринарного, фітосанітарного і інших видів контролю на державному кордоні;
- координацію діяльності загальнодержавних органів влади, органів державної влади прикордонних суб'єктів і органів місцевого самоврядування з забезпечення прикордонної безпеки країни і інших держав;
- будування державного кордону країни, участь в цьому процесі на взаємовигідних умовах суміжних держав;
- забезпечення захисту відомостей, що становлять державну таємницю, у сфері охорони державного кордону і виняткової економічної зони країни;
- розвиток науки в інтересах забезпечення прикордонної безпеки країни і інших держав на взаємовигідній основі;
- фінансування витрат на охорону прикордонного простору, а також контроль за витрачанням виділених на це засобів і діяльності прикордонного відомства, інших військових формувань і органів;
- міжнародна співпраця в цілях спільної охорони дотичних прикордонних просторів.

Результати дослідження свідчать, що в якості основних функцій до системи забезпечення прикордонної безпеки можуть бути віднесені:

добивання і обробка інформації про загрози безпеки Україні в прикордонній сфері;

захист і охорона державного кордону, життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави в прикордонному просторі країни і на зовнішніх кордонах;

підтримка правопорядку на державному кордоні, режиму державного кордону, прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон;

взаємодія в інтересах захисту державного кордону з відповідними органами іноземних держав, міжнародними організаціями та інші [4].

Важливо цілеспрямовано здійснювати заходи з подальшого вдосконалення складу, структури, функцій системи забезпечення прикордонної безпеки, передусім на регіональному, місцевому рівнях, а також на рівні діяльності громадських об'єднань і організацій, громадян України. Значних зусиль вже сьогодні вимагає відладку механізмів управління і функціонування цієї системи як єдиній цілісності.

Інституціональним ядром багатокomпонентної і багаторівневої системи забезпечення прикордонної безпеки України є Державна прикордонна служба України.

Логіка розвитку сучасних процесів в прикордонній сфері, обумовлює диференціювання складу, організаційної структури, функцій і завдань Державної прикордонної служби України на військову і не військову компоненти, з пріоритетним будівництвом прикордонних військ, оперативних органів, органів прикордонного контролю, забезпечення безпеки.

Пріоритетне значення, як показує аналіз обстановки на державному кордоні і сучасного світового досвіду його захисту і охорони, має будівництво військової компоненти у складі міжнародно-договірних органів, оперативних органів, органів прикордонного контролю, органів забезпечення безпеки і інших структур, необхідних для забезпечення прикордонної безпеки України.

Дієвість системи забезпечення прикордонної безпеки країни багато в чому залежить від відлагодженого механізму її функціонування, а також діяльності з подальшого вдосконалення.

Під механізмом функціонування системи забезпечення прикордонної безпеки розуміється сукупність органів, що управляють і координують способи і форми діяльності, а також забезпечують успішну реалізацію встановлених функцій і цілей політико-правових основ, фінансово-економічних, матеріально-технічних, інформаційних і інших засобів і ресурсів.

Що стосується способів і форм функціонування системи забезпечення прикордонної безпеки, то в дисертації аналізуються і признаються в якості оптимальних усі традиційні, що отримали перевірку часом способи і форми службово-бойової діяльності прикордонних військ і інших суб'єктів захисту і охорони державного кордону України [6].

Найбільш ефективним сучасним способом функціонування системи забезпечення прикордонної безпеки і захисту національно-державних інтересів, як показав проведений аналіз, являються прикордонні операції: стратегічні, регіональні, локальні - за масштабом; військові, спеціальні, пошукові і інші - за характером здійснюваних дій і вживаних сил і засобів.

Вдосконаленню практики підготовки і проведення прикордонних операцій, підвищенню якості управління службово-бойовою діяльністю прикордонних військ і органів, оптимізації процесу взаємодії суб'єктів забезпечення прикордонної безпеки України можуть слугувати багатоцільові великомасштабні навчання, командно-штабні тренування і ігри.

Первинне значення для підвищення ефективності функціонування системи забезпечення прикордонної безпеки України повинно стати вдосконалення політико-правового, фінансово-економічного, інформаційного і

матеріально-технічного його компонентів. Їх значення сьогодні об'єктивно зростає, але, на жаль, в силу відомих причин, не отримує належної реалізації на практиці.

Є значні незатребувані ще резерви підвищення ефективності функціонування системи забезпечення прикордонної безпеки України.

Не повною мірою реалізовані можливості Державної прикордонної служби України з координації зусиль державних органів виконавчої влади у сфері захисту і охорони державного кордону, а також політико-правовому забезпеченню координаційних повноважень і дій. Необхідно здолати неправдиві уявлення про координацію як різновиди субординаційних стосунків, а також помилки, що зберігаються ще, в сприйнятті координуючої ролі, що ототожнюється з директивним керівництвом.

Висновки. Таким чином, в сучасних умовах Україна стикається з множиною загроз національної безпеки, у тому числі безпосередньо на державному кордоні і в прикордонному просторі країни, а також на зовнішніх кордонах. При цьому, військово-політична і оперативна обстановка на багатьох ділянках межі залишається напруженою, а на ряду напрямів має тенденцію до ускладнення.

Розширення спектру загроз, що проявляються на державному кордоні, посилення їх дестабілізуючої дії на безпеку України в прикордонній сфері, актуалізують проблему розробки теоретико-методологічних і політико-правових основ забезпечення прикордонної безпеки України, і оптимізації механізму її функціонування.

В умовах нової глобальної нестабільності, пов'язаної з черговим геополітичним переділом світу, особливого значення набуває прикордонна політика держави, що охоплює увесь спектр політичних, економічних, військових і інших стосунків на державному кордоні. Саме кордон і прикордонні території були і залишаються місцем "першої проби" міцності держави, його реальній здатності забезпечити захист суверенітету і територіальної цілісності. Тому усебічне і глибоке дослідження впливу системи геополітичних чинників на діяльність держави з забезпечення і захисту своїх національних інтересів в прикордонному просторі є завданням виняткової важливості і може розглядатися як один з великих і самостійних напрямів сучасної філософії політики. Подальше вивчення геополітичних чинників, взаємозв'язків геополітики і прикордонної політики є одним з найважливіших дослідницьких напрямів у публічному управлінні. Його подальший розвиток сприятиме не лише приросту нових знань, але і вирішенню багатьох практичних питань, пов'язаних з реалізацією прикордонної політики України, забезпеченням інтересів і безпеки країни на державному кордоні і в прикордонному просторі.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Державну прикордонну службу України»: Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.
2. Литвин М. М. Стратегія розвитку Державної прикордонної служби України . Збірник наукових праць. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2007. № 39. Ч. II. С. 33-38.
3. Серватюк В. М. Зміст та сутність нової моделі охорони кордону Державною прикордонною службою України. Прикордонник України. 2003. Спеціальний випуск. С. 4.
4. Хруст Д. В. Пріоритетні напрямки удосконалення охорони державного кордону на сучасному етапі реформування Прикордонних військ у Державну прикордонну службу України. Науковий вісник Державної прикордонної служби. 2003. № 4. С. 8-20.
5. Хруст Д. В. Основні напрямки забезпечення подальшого впровадження в практику охорони державного кордону сучасних прикордонних технологій Збірник наукових праць. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2009. № 49/1. Ч. II. С. 51-54.
6. Шишолін П. А. Прикордонна безпека України: концептуальні засади. Науково-практичний альманах “Науковий вісник Прикордонних військ”. 2002. № 1. С. 3-5.

References:

1. Law of Ukraine "On the State Border Service of Ukraine": Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.
2. Lytvyn M. M. Development Strategy of the State Border Service of Ukraine. Collection of scientific works. Khmelnytskyi: Publishing House of NADPSU, 2007. № 39. Part II. P. 33-38.
3. Servatyuk V. M. The content and essence of the new model of border protection by the State Border Service of Ukraine. Border guard of Ukraine. 2003. Special issue. P. 4.
4. Khrust D. V. Priority directions for improving the protection of the state border at the current stage of reforming the Border Troops into the State Border Service of Ukraine. Scientific Bulletin of the State Border Service. 2003. No. 4. P. 8-20.
5. Khrust D. V. The main directions of ensuring the further introduction of modern border technologies into the practice of state border protection. Collection of scientific papers. Khmelnytskyi: Publishing House of NADPSU, 2009. No. 49/1. Part II. P. 51-54.
6. Shisholin P. A. Border security of Ukraine: conceptual foundations. Scientific and practical almanac "Scientific Bulletin of the Border Troops". 2002. No. 1. P. 3-5.